

HET SUCCES VAN EDI VERKLAARD

Directe instructie: DIM, IGDI, ADI, we kennen ze allemaal. En nu is er weer een ander model, expliciete directe instructie (EDI) waar veel belangstelling voor is. Wat is het geheim? Dit artikel gaat in op de belangrijkste kenmerken van het achterliggend model en biedt tips voor de begeleider.

Tekst: Ina Cijvat en Tony van Dalen

Eind 2015 verscheen het boek 'EDI - tips en technieken voor een goede les'. Het is een bewerking van het boek (uit 2009) van de Amerikaanse auteurs John Hollingsworth en Silvia Ybarra. Zij legden wetenschappelijk onderzoek naar effectief onderwijs van de afgelopen honderd jaar naast elkaar en zetten de meest werkzame technieken op een rij. Directe instructie helpt leerlingen de basisvaardigheden systematisch en succesvol eigen te maken, maar draagt ook bij aan het verkrijgen van inzicht en begrip. Op de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen heeft directe instructie een positief effect (Hattie, 2015). Dit komt doordat leerlingen succeservaringen opdoen en geleidelijk steeds zelfstandiger worden. Deze effecten zijn ook jaren later nog terug te zien in de ontwikkeling van de leerlingen (Hattie, 2015). Dat betekent dat EDI veel ondersteuning kan bieden voor leerlingen die moeite hebben met het reguleren van hun eigen gedrag, gedachten, emoties en met het optimaal kunnen verwerken van informatie tot kennis en vaardigheid.

Bij leerlingen met de hierboven genoemde kenmerken zijn een of meerdere van de executieve functies onvoldoende ontwikkeld. Deze leerlingen profiteren van de leerkrachtgestuurde aanpak omdat er veel structuur, voorspelbaarheid, ondersteuning en systematische instructie wordt geboden.

ACTIEVE LEERLINGEN

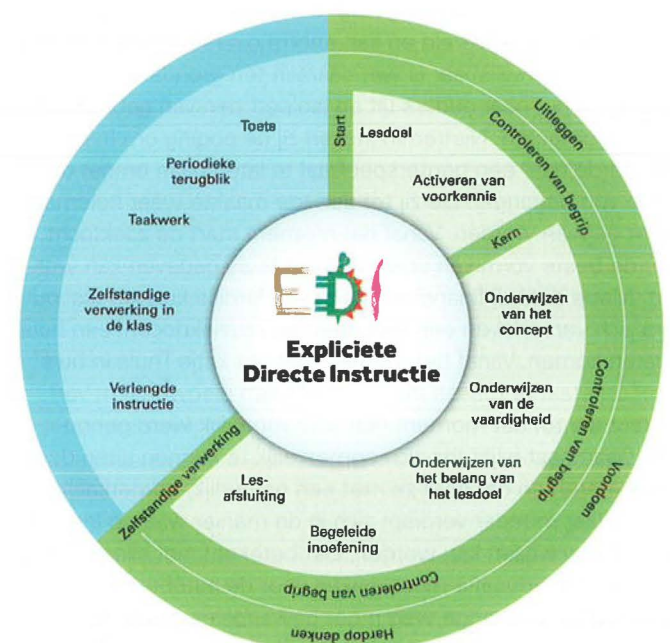
Het activeren van leerlingen is één van de speerpunten van EDI: geen leerlingen die consumeren maar actieve leiders. Het model geeft praktische handvatten om alle leerlingen actief deel te laten nemen. Het expliciete komt in elke fase terug en het model geeft daartoe duidelijke richting. Zo worden leerlingen gestimuleerd het bordwerk over te nemen. Van groot belang zijn de controle van begrip-vragen, die door de hele les heen door de leerkracht worden gesteld. Deze vragen zijn gericht aan de hele klas, iedereen krijgt denktijd en kan een

beurt krijgen. De leerlingen werken veel samen, leggen een som uit aan hun schoudermaatje, vertellen het doel aan elkaar, verwoorden het probleem.

Omdat EDI zich kenmerkt door korte lesfasen en veel afwisseling, zie je vooral lerende leerlingen in plaats van een continu pratende leerkracht.

HET EDI-MODEL OP HOOFDLIJNEN

In de EDI-cirkel zijn alle elementen uit een EDI-les terug te vinden. Drie belangrijke elementen willen we hier toelichten: formuleren lesdoel, controleren van begrip en de kleine en grote lesafsluiting.

Figuur 1: De EDI-cirkel

1. Lesdoel

In een goed geformuleerd lesdoel staat wat leerlingen aan het eind van de les moeten weten of kunnen. Zonder lesdoel maken leerlingen werk, mét lesdoel zijn leerlingen gericht op leren. Iedereen weet dat we elke les één doel moeten stellen. Maar veel leerkrachten worstelen ermee: Hoe doe ik dat? Wat is een goed geformuleerd doel? Hoe kies ik uit de doelen die in de methode genoemd worden? EDI geeft hier duidelijke handvatten voor, aan de hand van de begrippen 'concept', 'vaardigheid' en 'context'.

Een helder geformuleerd doel zorgt ervoor dat de hele les de focus gericht blijft op het doel. Door tijdens de les regelmatig het lesdoel te herhalen, merken leerlingen dat de instructie, begeleiding, inoefening en zelfstandige verwerking samenhangen met het lesdoel. De leerlingen zijn hierdoor niet gericht op het maken van werk, maar gericht op leren. Dit verhoogt de motivatie en betrokkenheid.

Een voorbeeld van een lesdoel van een rekenles in groep 2 (zie www.directe instructie.nl):

Ik kan een vierkant herkennen tussen andere vormen

Concept

Ik kan een vierkant herkennen tussen andere vormen

In bovenstaand lesdoel is 'vierkant' het concept, na deze les moeten de leerlingen begrijpen wat een vierkant is. Het concept is de hoofdgedachte, het helpt de leerlingen te begrijpen wat er precies wordt gevraagd. Meestal is het concept een zelfstandig naamwoord.

Vaardigheid

Ik kan een vierkant herkennen tussen andere vormen

In bovenstaand lesdoel is 'herkennen' de vaardigheid. De leerlingen moeten stappen aangeleerd krijgen om te kunnen herkennen of een vorm wel of niet een vierkant is. De vaardigheid in een lesdoel is meestal het werkwoord. Lesdoelen bevatten altijd concrete, meetbare vaardigheden, zoals oplossen, herkennen, schrijven, berekenen, beschrijven, enzovoorts, zodat je kunt controleren of de leerlingen dit ook echt kunnen. De vaardigheid bestaat uit de regels of stappen die leerlingen moeten toepassen om tot een juist antwoord te komen.

Context

Ik kan een vierkant herkennen tussen andere vormen

Niet altijd bevat het lesdoel ook een context. De context geeft aan binnen welke situatie de vaardigheid moet worden toegepast.

2. Controleren van begrip

Aan het eind van de les controleren of de leerlingen het doel hebben behaald? Te laat! Een goede leerkracht checkt voortdurend of de leerlingen de leerstof begrijpen. Natuurlijk is de belangrijkste fase die van de instructie waarin de leerkracht uitlegt, voor doet en 'modelt' (hardop denkt). De leerlingen nemen daarna het verwoorden en toepassen van de leerstof over, terwijl voortdurend wordt gecontroleerd of ze het correct doen en het begrijpen. In deze fase doen leerkracht en leerlingen het samen waarbij de leerkracht steeds een stapje terug doet en de verantwoordelijkheid geleidelijk overdraagt aan de leerling. De belangrijkste techniek is daarom die van 'controle van begrip' (zie figuur 2). Hierbij controleert de leerkracht voortdurend of de leerlingen de leerstof begrijpen door iedere 2 à 3 minuten een vraag te stellen aan de klas tijdens het lesgeven. Iedereen krijgt denktijd waarna er met behulp van het beurtenbakje willekeurig beurten worden gegeven. Op basis hiervan kan de leerkracht de instructie inkorten of juist uitbreiden.

stapstenen voor het controleren van begrip

monitoren of iedereen het begrijpt tijdens het lesgeven

eerst instructie geven

- succeservaringen voor alle leerlingen

dan pas vragen stellen

- vragen over de onderwezen leerstof

denktijd bieden

- iedereen activeren, uitwisselen

willekeurig beurten geven

- zeker zijn dat iedereen leert

luisteren

- monitoren van het leerproces

feedback geven

- herhalen, herformuleren, herinstructie

Figuur 2: Stapstenen voor het controleren van begrip

3. Kleine en grote lesafsluiting

Het EDI-model kent dezelfde fasen als de bekende directie instructie-modellen. Een belangrijk verschil is dat de eerste lesafsluiting plaatsvindt vóór de fase van zelfstandige verwerking. Dit is de zogenoemde kleine lesafsluiting. Voor leerkrachten is dit vaak een eyeopener. Voordat de leerkracht de leerlingen aan de zelfstandige verwerking zet, controleert zij eerst of het doel behaald is. Hierdoor kun je voorkomen dat fouten inslijpen. Daarna kunnen leerlingen zelfstandig oefenen met de in het lesdoel beschreven begrippen en vaardigheden.

Expertis evaluatiekaart

Gebruik de evaluatiekaart bij het afronden van de les. Blik kort terug op het leerdoel van de les en bespreek ook het proces en de werkhouding. Een les brengt meer op als u goed afsluit!

Wat heb je geleerd?

- Heb je het doel bereikt, waarom wel of niet?
- Hoe goed kun je het nu op een schaal van 0 tot 10?
- Wat zou je hier nog meer over willen leren?
- Waar kun je het voor gebruiken?

Hoe is er gewerkt deze les?

- Welk cijfer zou je jezelf willen geven voor je werkhouding?
- Heb je het zo gedaan als de juf of meester heeft uitgelegd?
- Wie zou je een compliment willen geven?
- Wie heeft jou goed geholpen?
- Hoe netjes is jouw werk gemaakt?
- Wat kan er beter in de volgende les?
- Wat vond je deze les juist erg goed gaan?

Wat vind je nu nog lastig?

- Noem eens een voorbeeld van een lastige opdracht uit de les.
- Wat hielp jou bij de lastige opdrachten?
- Wat heb je nodig om het goed te kunnen?
- Wat is het moeilijkste dat je gedaan hebt deze les en toch al aardig goed lukte?

Wat wil je nog meer vertellen?

- Welke opdracht vond je het leukst?
- Wat heb je gedaan waar je trots op bent?
- Noem drie woorden die goed bij deze les passen.

Tips voor de juf of meester

- Welke compliment zou je de juf of meester willen geven voor deze les?
- Wat zou jij anders doen als jij de juf of meester was?
- Wat zou de juf of meester de volgende keer beslist weer moeten doen?
- Heeft de juf of meester duidelijk uitgelegd?
- Hebben alle kinderen meegedaan en voldoende kunnen oefenen?

Tijdens de begeleide inoefening werken de leerlingen veel voorbeelden uit, samen met de leerkracht of met hun schoudermaatje. Ze krijgen feedback en mogen overleggen. Als de leerkracht het gevoel heeft dat de meeste leerlingen de leerstof begrijpen, geeft deze één tot drie laatste opgaven. De leerlingen moeten deze zelfstandig oplossen op hun wisbordje. Ze mogen niet overleggen of kijken bij een ander. Als iedereen klaar is, houden de leerlingen hun wisbordje gelijktijdig omhoog en kan de leerkracht in één oogopslag zien of de leerlingen in staat zijn om zelfstandig verder te werken. De leerlingen die het nog niet goed lukt, krijgen verlengde instructie. Dat betekent dat er geen vaste verlengde instructie-groep is maar dat de leerkracht steeds op basis van de kleine lesafsluiting bepaalt welke leerlingen deelnemen. In de grote lesafsluiting aan het einde van de les kan daarnaast ook aandacht besteed worden aan voorwaardelijke zaken, zoals werkhouding en werksfeer in de klas, bijvoorbeeld aan de hand van een aandachtspunt dat aan het begin van de les al genoemd is. In bovenstaande evaluatiekaart staan suggesties voor vragen en aandachtspunten die daarbij gebruikt kunnen worden.

DENKKADER

Steeds meer leerkrachten zijn lovend over EDI, de instrumenten en het eerdergenoemde boek. Maar we willen hierbij wel een kritische kanttekening plaatsen. In de praktijk zien we nogal eens dat leerkrachten EDI als een vast format hantieren: 'Zo moet het...' EDI wordt dan gebruikt als vaststaand stappenplan waarvan alle elementen in elke les terug moeten komen, of leerkrachten pikken er een aantal praktische tips uit en passen die te pas en te onpas toe. Dat is nadrukkelijk

Hulpmiddelen: Beurtenbakjes en wisbordjes

EDI maakt gebruik van beurtenbakjes en wisbordjes. Leerkrachten nemen die enthousiast in gebruik. Maar er zijn wel een aantal aandachtspunten bij de inzet van deze hulpmiddelen. Het belangrijkste is dat het hulpmiddelen zijn, en geen doel op zich.

Het beurtenbakje: Een beurtenbakje wordt gebruikt om ervoor te zorgen dat de beurtverdeling onvoorspelbaar is. Voorwaarde is dat alle leerlingen kunnen meedoen en de vraag in principe kunnen beantwoorden. Nadat er een vraag wordt gesteld aan de hele klas krijgt iedereen denktijd, daarna worden door de leerkracht met behulp van het beurtenbakje willekeurige beurten gegeven.

Het wisbordje: Een wisbordje wordt vaak ingezet bij het controleren van begrip. Het voordeel is dat alle leerlingen actief zijn en dat de leerkracht in één oogopslag kan zien of alle leerlingen de instructie begrepen hebben en kunnen toepassen. Het is een belangrijke afweging wanneer de leerkracht de leerlingen op papier laat werken en wanneer het wisbordje goed te gebruiken is. Het wisbordje bijvoorbeeld inzetten om tijdens de instructie voorbeelden uit te laten werken of bordwerk over te laten nemen, is niet aan te raden. De leerlingen kunnen dan later niet meer terugkijken.

niet de bedoeling van. EDI geeft het lesgeven terug aan de leerkracht, en dat betekent dat het vooral gezien moet worden als een denkkader. De leerkracht gebruikt dit kader om de les weloverwogen voor te bereiden: welke keuzes passen bij deze les, deze groep, in deze situatie en bij dit vakgebied zodat het een goede les wordt waarin alle leerlingen leren. Een ander aandachtspunt is dat in het boek nauwelijks ingegaan wordt op het omgaan met verschillen tussen leerlingen, omdat het focus op de basis van een goede les. Dit betekent niet dat er geen differentiatie moet plaatsvinden! De leerkracht kiest op basis van data en eigen expertise welke leerlingen geen, minder of extra instructie nodig hebben. Door tijdens de instructie en begeleide inoefening goed te observeren en te luisteren naar leerlingen, en op een effectieve manier het begrip te controleren, kan de leerkracht hiermee tijdens de les flexibel omgaan en direct inspelen op de instructie- en onderwijsbehoeften van de leerlingen.

TIPS VOOR BEGELEIDERS

Als begeleider kun je op verschillende manieren gebruikmaken van de inzichten over lesgeven uit 'EDI - tips en technieken voor een goede les'. Zowel vanuit schoolontwikkeling als persoonlijke ontwikkeling van leerkrachten zijn de verschillende onderdelen van EDI te gebruiken om met elkaar kritisch te kijken naar het eigen lesgeven, en met elkaar in het team aan de slag te gaan om het lesgeven verder te ontwikkelen. Het is zinvol om dit te koppelen aan een bepaald vakgebied en om met elkaar te bespreken welke invulling EDI moet krijgen binnen de eisen van dat vakgebied. Bepaalde onderdelen worden bijvoorbeeld anders geïnterpreteerd bij rekenen dan bij technisch of begrijpend lezen. Hierbij kan specifiek inge-

zoomd worden op een bepaald aspect van het model, maar ook kunnen alle fasen met elkaar besproken worden en kan eenieder dit in zijn eigen groep toepassen. Sterker is het als teamleden ook bij elkaar kijken en elkaar ondersteunen. De begeleider kan vanuit de eigen expertise de teamleden extra ondersteunen. Daarnaast kan een begeleider vanuit vragen van leerkrachten meedenken welke handvatten EDI biedt om tegemoet te komen aan de instructie- en onderwijsbehoeften van specifieke (groepen) leerlingen.

Op de site www.directeinstractie.nl kun je een kijkwijzer downloaden die je als begeleider kunt gebruiken bij het voorbereiden en observeren van een les. De uitgebreide kijkwijzer bevat alle relevante aspecten van het EDI-model. Gebruik de uitgebreide kijkwijzer niet als een checklist. Bedenk dat EDI een denkkader geeft. Dat betekent dat niet alle elementen in elke les aan bod hoeven te komen. De begeleider kan de leerkracht ondersteunen bij het maken van weloverwogen keuzes die een les passend maken voor een groep leerlingen. En natuurlijk neem je hier ook in mee bij welk vak je EDI inzet en welke uitwerking daarbij past. Het is een kijkwijzer om met de leerkracht in gesprek te gaan over de keuzes die zijn gemaakt.

TOT SLOT

Er worden veel trainingen aangeboden die aangeven EDI te implementeren. Marcel Schmeier, die het boek voor Nederland

bewerkte, heeft het officiële EDI-trainingsprogramma ontwikkeld. Gekwalificeerde trainers mogen het certificaat voeren en zich 'EDI-gecertificeerd' noemen.

LITERATUUR

- Hattie, J.A.C. & Yates, G. (2015). *Leren zichtbaar maken met de kennis over hoe wij leren*. Rotterdam: Bazalt Educatieve Uitgaven
- Hollingsworth, J. & Ybarra, S. (2009). *Expliciete Directe Instructie. Tips en technieken voor een goede les*. Nederlandse bewerking: Marcel Schmeier (2015). Huizen: Pica
- Schmeier, M (2016). *Doelen stellen, controleren van begrip en kleine lesafsluiting*. Geraadpleegd op 30 augustus 2016 op: <http://www.directeinstractie.nl>
- Schmeier, M (2016). *Het kneuzengroepje*. Gastcolumn Tijdschrift voor Remedial Teaching, jrg.24, (maart 2016), 25

Tip van de redactie

In de materialenbank op www.lbbo.nl is onder meer het volgende artikel over instructie geven te vinden:
– 'Teach like a champion' (2013)

Tony van Dalen is werkzaam als senior onderwijsadviseur bij Expertis Onderwijsadviseurs. Zij is gespecialiseerd op het gebied van taal-lezen, close reading, Lesson Study, klassenmanagement en instructievaardigheden. Ze is een gecertificeerd EDI-trainer.

Ina Cijvat is werkzaam als senior adviseur bij Expertis Onderwijsadviseurs. Zij is gespecialiseerd in schoolontwikkeling en opbrengstgericht werken, gekoppeld aan basisvaardigheden (lezen/close reading en rekenen) en Lesson Study. Ze is een gecertificeerd EDI-trainer.

Foto's: Emke Smit